

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

doi.org/10.31392/UDU-nc.series14.2024.31.01
УДК 378.13.2:78

Новосадова А. А.¹

Жанрово-стильова парадигма як музикознавчо-педагогічна проблема

Проаналізовано музикознавчі та педагогічні дослідження щодо жанру та стилю. Зазначено, що жанрово-стильова парадигма є явищем, яка об'єднує жанрові та стильові особливості композиторської та виконавської творчості, сукупність знань щодо їх специфіки та типових рис. Визначено, що музичні стилі та жанри досліджуються у якості музикознавчого та педагогічного феноменів, відображаючи культурно-творчий розвиток тієї чи іншої епохи. Зазначено, що дослідження жанру та стилю знаходять вагомий відгук у педагогічних працях. Наголошується важливе значення жанру та стилю у виконавському розвитку студентів; виділяються три етапи вивчення жанрово-стильових категорій (ознайомливо-перцептивний, атрибутивно-аналітичний, творчий); обґрунтовується важливість цілісного аналізу музичного твору, його виразових засобів як основних характеристик певного жанру та стилю. Визначено, що розуміння жанру та стилю є однією із базових якостей майбутніх учителів музичного мистецтва, які необхідні для передачі образно-художнього змісту музичного твору, орієнтації в історико-культурному просторі, виконавському відображенні композиторського задуму.

Ключові слова: жанр; стиль; жанрово-стильова парадигма; музикознавство; педагогіка; майбутні вчителі музичного мистецтва

Вступ. Композиторська поетика сучасності представлена широкою жанрово-стильовою палітрою, і пов'язана з авторськими втіленнями у музичному мистецтві. Така ситуація потребує чіткого розуміння жанрово-стильових особливостей, маркерів композиторського доробку, авторської мови як ХХІ ст., так і досягнень минулих епох. Сказане декларує актуальність дослідження жанру та стилю як музикознавчого, так і педагогічного феномену.

Зазначимо, що у науковій думці сучасності все частіше підіймаються суперечливі питання, які стосуються жанру та стилю і відображають змінний історично-мистецький процес. На шляху до розуміння визначених проблем необхідно розглянути наукові праці в галузі музикознавства, культурології, педагогіки, філософії та ін.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню жанру та стилю присвячені ґрунтовні роботи як вітчизняних (А. Каленіченко, І. Коханік, О. Лігус, В. Москаленко, С. Шипа та інших), так і зарубіжних дослідників (Л. В. Елфсена, А. Моора, Ф. Фаббріо та інших). Теоретичні рефлексії жанрово-стильового підходу в педагогіці відзначаємо у працях В. Смородського, Г. Побережної, Т. Щериці та інших. Не дивлячись на багатоаспектні розвідки, які стосуються жанру та стилю у сфері музикознавства і педагогіки, дана проблема потребує додаткового вивчення.

Мета статті – розглянути підходи до визначення жанру та стилю як музикознавчо-педагогічних феноменів.

¹ Новосадова Анна Анатоліївна, Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського.
<https://orcid.org/0000-0002-6215-5759>

Виклад основного матеріалу.

Музичні стилі та жанри – історичні явища, які характеризують духовний розвиток тієї чи іншої епохи, її трансформації та еволюційність композиторських пошуків. Музичні жанри і стилі відображають хронологічну цілісність і відтворюють особливості музичної мови та форми в контексті історичної еволюції. Дослідження жанру та стилю пов'язано з вивченням їх семантики, адже той чи інший музичний твір розглядається як проєкція часу, семіотичні символи якого є проявами законів жанру та стилю.

Як зазначають сучасні науковці, «онтологічне значення термінів «жанр» та «стиль» передбачає категоріальні відмінності» [17, с. 57]. Зокрема, аналіз художніх композицій з позицій втілення жанрово-стильових засад доводить їх різні ієрархічні рівні, що виявляються у втіленні тематичного змісту, виразових засобів. Разом з тим, важливо сказати про взаємозалежність жанру та стилю у розкритті авторського задуму. Адже, жанр та стиль є не просто теоретичними термінами, а засобами ідентифікації композиторської творчості, виявлення відмінностей музичних композицій. Тож є не дивним множинність підходів до визначення жанру та стилю у різних наукових галузях.

Жанр та стиль тісно пов'язані з тими або іншими історичними періодами, соціальними ідеями, моральними нормами часу. Вони розглядаються як динамічні явища, що трансформують свої родові риси, художні прийоми. Сказане обумовлює термінологічні відмінності музикознавчих підходів до їх розуміння. Н. Савицька, розмірковуючи над визначенням стилю, наголошує на наступному: «стиль можна вважати художньою універсалією, якій підвладне відображення своєрідних рис мистецької особистості, її темпераменту, характеру, зовнішньої поведінки, способу життя» [9 с. 327]. За визначенням дослідниці стиль є «формою світоглядної позиції та способу художнього мислення у певному часовому та національно-культурному просторі» [9 с. 327]. Цікавим є погляд А. Каленіченко, який вважає, що «одним з найважливіших атрибутів стилю є наявність незмінної сукупності значної кількості самотніх неповторних ознак, що дозволяє легко його розпізнавати, позаяк менша їх кількість засвідчує тільки творчу манеру чи почерк» [1, с. 107]. Натомість С. Шип визначає музичний стиль як «системну єдність формальних засобів і творчих прийомів, що природно виникають на основі певних потреб художньо-образного вираження» [12, с. 323].

Важливо відзначити історичний характер стилю. Зокрема, дане явища трансформуючись у часовому просторі, відображує риси епохи, напряду, творчості. Л. Мейер справедливо визначає музичний стиль як «відтворення шаблонів, чи то в людській поведінці, чи в артефактах, створених людською поведінкою, що є результатом ряду виборів» [15, с. 3].

Музичне мистецтво, як і інші види художньої творчості, багате жанровими утвореннями. Музичні жанри виконують дві важливі функції, а саме: структуротворчу, яка пов'язна безпосередньо з будовою композиції, її формою, а також семантичну, яка визначається втіленням неповторного змісту. В. Москаленко під музичними жанрами розуміє «історично сформовані типи музичних творів, які визначаються соціальним замовленням та відповідними способами його втілення в музичному матеріалі та музичному виконанні» [7, с. 200]. Ф. Фаббрі зазначає, що жанр визначається соціальною, економічною, семіотичною сферою як «набір музичних подій», що регулюється певним набором

соціально прийнятих правил» [13]. На думку автора, жанр є допоміжним компонентом розкриття стильової барви. Подібною є позиція Ф. Таґа, який визначає стиль похідною сферою жанру [18].

Як зазначають музикознавці, категорії жанру та стилю знаходяться у постійній взаємодії. Зокрема, вітчизняний музикознавець С. Шип поєднує визначення музичних жанрів з розумінням стилю. За його словами, «музичні жанри – це такі класи (або сукупність) музичних творів і форм музикування, які визначаються функціями музичних творів у культурі суспільства, умовами їх генезису і художньої екзистенції, а також характеризуються своїми стилями (системами смислових і формальновиразних особливостей)» [13, с. 347]. Справедливим є зауваження А. Моора, який зазначає, що музичний твір виникає на перетині жанру та стилю [17, с.434]. Дослідниця О. Лігус наголошує на діалектичному поєднанні жанру та стилю, феномені «жанрового стилю» [4, с. 130].

Відзначимо, що шляхи пізнання стилю та жанру в усій їх множинності знаходять вагомий відгук у педагогічних працях. Свідченням актуальності жанрово-стильового континууму є численні розвідки, спрямовані на аналітичне осягнення, передачу іманентних рис музичної творчості. Зазначимо, що розуміння жанрово-стильового контексту здобувачами освіти актуалізує положення щодо передачі змісту музичного мистецтва. Як сьогодні, так і у минулі епохи питання підготовки кваліфікованих музикантів є затребуваним запитом. Педагоги наголошували з одного боку, на розвитку технічних якостей учнів, а з іншого боку – майстерності передачі жанру та стилю. Відтак, К. Черні визначав взаємозалежність інтерпретації музичних творів та стильових особливостей. «Зокрема, він виділив шість різних творчих напрямків, які мали відмінні способи виконання [2, с.45].

Жанрово-стильова парадигма – це поняття, яке стосується аналізу різних музичних стилів та жанрів. Вона включає в себе знання їх типових рис, стилів виконання, технічних особливостей. Розуміння жанру та стилю є одним із базових навиків здобувачів мистецької освіти, необхідних для передачі художнього змісту, орієнтації студента в історико-культурній ситуації, головних аспектах композиторської творчості, прояві своєї особистості. Адже, у професійній підготовці майбутні учителі мають оволодіти виконавською майстерністю музичних творів, розумінням художньої ідеї композицій, знаннями музично-теоретичних дисциплін, комплексом педагогічних умінь і знань.

Зокрема, О. Ростовський зазначає, що усвідомлене пізнання музики можливе тоді, коли студент розуміє жанрово-стильові, виразові засоби у беззаперечній єдності [8, с. 25]. Комплекс виразових засобів, відображаючи жанрово-стильову специфіку музичного тексту, потребує від музикантів розуміння образних та зображальних особливостей музичних композицій.

Цікавим є дослідження Л. Елфсена, в якому автор аналізує теоретичний та аналітичний потенціал концепції жанру. В його основі лежить анкетування групи DYNAMUS. У реалізації проєкту взяли участь вчителі норвезької обов'язкової музичної освіти в 1–10 класах. Їм потрібно було описати урок музики. У анкеті не використовувалося поняття жанру, однак вчителі використовували жанрову термінологію. Цей процес дослідник визначив як «жанрування». Він відноситься до продуктивних дій тимчасової інтерпретації та позначення, в яких існуючі системи класифікації та жанрові категорії обговорюються по-новому. Проведене

дослідження ще раз довело, що музично-професійна діяльність не можлива поза опанування жанрово-стильової системи [14].

В. Смородський також наголошує на важливому визначенні жанру у контексті підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Автор зазначає: для того, аби вивчити музичний твір, потрібно розглянути його жанрові особливості, адже, жанр містить стильові цінності. В. Смородський виділяє три етапи вивчення жанрових категорій:

- ознайомливо-перцептивний, який полягає у первинному ознайомленні з жанровими особливостями та формуванні музично-слухових уявлень;
- атрибутивно-аналітичний, який передбачає формування жанрових уявлень під час аналітичної та слухової діяльності;
- творчий, метою якого є застосування жанрових та стильових рис у виконавській діяльності [10].

Дослідниці Г. Побережна та Т. Щериця також зазначають, що учитель музичного мистецтва повинен приділяти належну увагу жанру і стилю у роботі з учнями. Для цього педагог повинен володіти ґрунтовним музикознавчим апаратом, бути обізнаним в особливостях сприйняття музики. Належну увагу жанру та стилю, на думку вчених, слід приділяти під час аналізу музичних творів різних епох, оперувати класифікацією жанрів та стилів, володіти навиками гармонічного аналізу та його ролі у розкритті художнього змісту, визначати ті чи інші виразові засоби, які характерні для певного жанру та стилю [11].

Варто наголосити, що майбутні учителі музичного мистецтва повинні володіти методами аналізу музичних творів, розуміти елементи музичної мови та їх зв'язок зі змістом композиції. Зокрема, як зазначають О. Верещагіна-Білявська та Т. Маринчук «при здійсненні аналізу конкретного музичного твору необхідно визначити його належність до певного жанру та стильової школи, охарактеризувати його засоби виразності та їх роль у процесі формотворення, визначити його форму та усвідомити зміст» [5, с. 35].

Значну частину серед методів аналізу музичних творів займає жанрово-стильовий аналіз. Він полягає у «розумінні особливостей жанру та стилю, до яких належить творчість композитора, визначенні типових рис творчого почерку автора; розумінні деталей нотного тексту, визначенні виразових засобів твору у їх відповідності жанровим та стильовим втіленням [6, с. 71]. Жанрово-стильовий аналіз допоможе майбутнім учителям сформулювати поняттєву жанрово-стильову базу та використовувати здобуті знання у інтерпретації музичних композицій.

Висновки.

Підсумовуючи аналіз музикознавчих і педагогічних досліджень, зазначимо, що жанр і стиль трактується дослідниками як ієрархічна система, що пов'язана з тими чи іншими історичними періодами, системами виразових засобів. Розуміння особливостей жанру і стилю, їх типологічних рис має теоретико-методологічне значення для професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Комплекс засобів музичної виразності, які характеризують жанрово-стильову специфіку музичного тексту, потребують від музикантів розуміння образних та зображальних особливостей музичних композицій. До подальших напрямів досліджень відносимо теоретичне обґрунтування жанрово-стильової парадигми в контексті педагогіки мистецтва. Окрім цього важливо розвивати практичні

методики вивчення жанру і стилю для забезпечення ефективності підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у закладах вищої освіти.

Література:

1. Каленіченко А. Напрями, стилі, течії та естетичні ситуації в українській музиці. *Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії : зб. наук. пр. Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України*, 2006. С. 106–113.
2. Коханик І. Музичний стиль як сфера комунікації композитора, виконавця, музикознавця. *Київське музикознавство*. 2017. Вип. 55. С. 70-81.
3. Лігус О. Теоретичні аспекти співвідношення музичного стилю і жанру. *Вісник КНУКІМ*. 2016. Вип. 35. С. 129–137.
4. Маринчук Т., Верещагіна-Білявська О. Оволодіння навичками семантичного і художньо-педагогічного аналізу як необхідна складова фахової підготовки педагога-музиканта. *The 3rd International scientific and practical conference «Topical issues of the development of modern science»*. 2019. С.34-41
5. Мозгальова Н., Сушицький М., Новосадова А. Специфіка підготовки вчителів музичного мистецтва і хореографії до жанрово-стильового аналізу. *Науковий часопис НПУ ім. М. Драгоманова*. 2022. Вип. 28. С. 69-75
6. Москаленко В. *Лекції з музичної інтерпретації*. Київ: НМАУ ім. П. Чайковського. 2013. 134 с.
7. Ростовський О. Педагогіка музичного сприймання. Київ: ІЗМН, 1997. 248 с.
8. Савицька Н. Пізній композиторський стиль-досвід дефеніції. *Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. Вип. 98. 2011. С. 325–339.
9. Смородський В. Формування виконавських навичок гри на фортепіано в учнів дитячих музичних шкіл на засадах жанрового підходу: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2015. 20 с.
10. Побережна Г., Щериця Т. Теорія музики: питання методики: монографія. Кіровоград. 2016. 303 с.
11. Шип С. Музична форма від звуку до стилю : навчальний посібник. Київ: Заповіт. 368 с.
12. Fabbri, F., Theory of Musical Genres: Two Applications, in Popular Music Perspective esd. 1982, pp.52-81.
13. ELLEFSEN L. Inland Norway University of Applied Sciences. *Action, Criticism, and Theory for Music Education*. 2022. 21 (1). P. 56–79
14. Meyer B. Style and Music: Theory, History and Ideology, *Philadelphia*. 1989. p.3.
15. Moore, A., Categorical Conventions in Music Discourse: Style and Genre. *Music & Letters*. 2001. 8, 3. P. 432-442
16. Mozgalova, N., & Novosadova, A. GENRE-STYLE INNOVATIONS IN THE OEUVRE OF MODERN UKRAINIAN COMPOSERS. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 4. 2022. P. 56-63. <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2022-4-7>
17. Tagg, P., (1992). Towards a Sign Typology of Music in Secondo convegno europeo di analisi musicale, eds. Rosanna Dalmonte & Mario Baroni, Trent, 369-378

NOVOSADOVA Anna.

Genre-style paradigm as a musicological and pedagogical problem.

The article analyzes musicological and pedagogical studies of genre and style. It is noted that the genre-style paradigm is a complex and multifaceted phenomenon that combines genre and style features of musical creativity. It is established that a full-fledged study of genre and style is possible on the basis of determining the unity of their typological features. The purpose of the article is to consider significant approaches to the definition of genre and style as musicological and pedagogical categories. It was determined that the genre-style paradigm is a concept related to the analysis of various musical styles and genres, including knowledge of their typical features. It is emphasized that the genre-style paradigm helps students to better understand musical art. It was determined that the understanding of genre and style is

one of the basic skills of students of art education. They are necessary for the transfer of artistic content, the student's orientation in the historical and cultural situation, the main aspects of the composer's creativity, and the manifestation of one's personality. It should also be noted that the understanding of genre and style is necessary for the teacher to solve educational tasks during the educational process with students and transfer this knowledge to students. The complex of expressive means reflecting the genre-stylistic specificity of the musical text requires musicians and choreographers to understand the figurative and pictorial features of musical compositions.

Keywords: genre; style; genre-style concept; musicology; pedagogy; future teachers of musical art.

References:

1. Kalenichenko, A. (2009). Napriamy, styli, techii ta estetychni sytuatsii v ukrainskii muzytsi. *Ukrainske mystetstvovnavstvo: materialy, doslidzhennia, retsenzii: zb. nauk. pr.* Kyiv : IMFE im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy, 9, 106–113
2. Kokhanyk, I. (2017). Muzychnyi styl yak sfera komunikatsii kompozytora, vykonavtsia, muzykovedtsia. *Kyivske muzykovedstvo*, 55, 70–81
3. Lihus, O. (2016). Teoretychni aspekty spivvidnoshennia muzychnoho stylu i zhanru. *Visnyk KNUKIM*, 2016, 35, 129–137
4. Marynychuk, T., Vereshchahina-Biliavska, O. (2019). Ovolodinnia navychkamy semantichnogo i khudozhno-pedahohichnogo analizu yak neobkhidna skladova fakhovoi pidhotovky pedahoha-muzykanta. *The 3rd International scientific and practical conference «Topical issues of the development of modern science»*, 34–41
5. Mozghalova, N., Sushytskyi M., Novosadova A. (2022) Spetsyfika pidhotovky vchyteliv muzychnoho mystetstva i khoreohrafii do zhanrovo-stylovoho analizu *Naukovyi chasopys NPU im. M. Dragomanova*, 14, 69–75
6. Moskalenko, V. (2013). *Lektsii z muzychnoi interpretatsii*. Kyiv
7. Rostovskyi, O. (1997). Pedahohika muzychnoho sprymannia. Kyiv: IZMN
8. Savytska, N. (2011). Piznii kompozytorskyi styl-dosvid defenitsii. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy imeni P. I. Chaikovskoho*, 98, 325–339 [in Ukrainian].
9. Poberezhna, H., Shcherytsia, T., (2016), *Teoriia muzyky: pytannia metodyky* [Music theory: methodological issues]: monohrafiia. Kirovohrad. [in Ukrainian].
10. Smorodskyi, V. (2015). Formuvannia vykonavskykh navychok hry na fortepiano v uchniv dytiachykh muzychnykh shkil na zasadakh zhanrovoho pidkhotu: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.02. Nats. ped. un-t im. M. P. Dragomanova. Kyiv
11. Shyp, S. (1998). *Muzychna forma vid zvuku do stylu : navchalnyi posibnyk*. Kyiv, Zapovit
12. Fabbri, F., Theory of Musical Genres: Two Applications, in *Popular Music Perspective* esd. 1982, pp.52–81
13. ELLEFSEN, L. Inland Norway University of Applied Sciences (2022). *Action, Criticism, and Theory for Music Education*, 21 (1): 56–79
14. Meyer B., (1989). Style and Music: Theory, History and Ideology, *Philadelphia*, 3
15. Moore, A., (2001). Categorical Conventions in Music Discourse: Style and Genre. *Music & Letters*, 8, 3, 432–442
16. Mozgalova, N., & Novosadova, A. (2023). GENRE-STYLE INNOVATIONS IN THE OEUVRE OF MODERN UKRAINIAN COMPOSERS. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*, (4), 56–63. <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2022-4-7>
17. Tagg, P., (1992). Towards a Sign Typology of Music in Secondo convegno europeo di analisi musicale, eds. Rosanna Dalmonte & Mario Baroni, Trent, 369–378